

Μέρες του Σαρτρ στην

ΠΑΡΙΣΙ, ΑΠΡΙΛΗΣ
ΕΡΣΙ συμπληρώθηκαν δέκα χρόνια από την εξαφάνιση του κατ'εξοχήν Γάλλου φιλοσόφου του αιώνα που λήγει, του Ζαν-Πωλ Σαρτρ (1905-1980). Με την ευκαιρία, οι νυν διευθυντές του περιοδικού του «Les Temps Modernes» (Οι Σύγχρονοι Καιροί), που ίδρυσε μαζί με τη Σιμόν ντε Μπωβουάρ, το 1944, δημοσίευσαν ένα τριπλό τεύχος. Αφιέρωμα (χρονολογημένο Οχτώβρης - Δεκέμβριος 1990, δύο τόμοι... 1.433 σελίδων!), με τον γενικό τίτλο «Μάρτυρες του Σαρτρ» και με γενναία οι-



Του
Κώστα
Σταματίου

κονομική αρωγή του υπουργού Πολιτισμού Ζακ Λανγκ.

Σ' αυτό το τεράστιο «Αφιέρωμα» κατέθεσαν τη μαρτυρία τους για τον Σαρτρ εξήντα πέντε (αριθ. 65) Γάλλοι και ξένοι διανοούμενοι, παραδιάζοντας «ιερόσυλα» τον άγραφο κανόνα που είχε θεσπίσει ο Σαρτρ: να μη γράφεται λέξη γι' αυτόν τον ίδιο στο περιοδικό του! Ωστόσο, ήδη από την «προειδοποίηση», ο αρχαίος συνεργάτης του και νυν διευθυντής του περιοδικού Κλωντ Λαντσαμόν, σπεύδει να διευκρινίσει στον Σαρτρ, που τον φαντάζεται «με την πένα στο χέρι», να γράφει πάντα σ' ένα... «διαμέρισμα του ουρανού», ότι το «Αφιέρωμα» δεν είναι ένα «πάνθεον», ότι το περιοδικό του δεν τον... θαλάσμως, διότι: «δεν είναι αρκετά νεκρός ή παραμένει υπερβολικά ζωντανός... Είμαστε - λέει - παρά τα δέκα χρόνια που κιάλας, και τόσο γρήγορα, πέρασαν, οι σύγχρονοί του».

Ο Λαντσαμόν και οι συνεργάτες του θέλησαν το Αφιέρωμα να γίνει μια «δήλωση ειρήνης», μια πράξη λήθης των «οικονομικών» συρράξεων που προηγήθηκαν από το θάνατο του Σαρτρ ή τον ακολούθησαν, μεταξύ κοντινών, συμπαιδούντων, αντιφρονούντων κ.λπ. Μόνο κριτήριο για τη συμμετοχή στα ειδικά τεύχη των 65 υπήρξε ένα «minimum d' εμπειρίας», που θα πει στα γαλλικά - είναι φιλοσοφικός όρος - όχι «εμπειρία», αλλά «γνώση του άλλου, κοντινή της διάιθησης».

Το «Αφιέρωμα» χωρίζεται σε τρία μέρη: I. Ο Φιλόσοφος. II. Ο Διανοούμενος. III. Ντοκουμέντα. Το πρώτο αποτελείται από τρεις «ενότητες», που προσδιορίζονται θεματικά από «υπότιτλους» δανεισμένους από γραφιά του Σαρτρ: «Μεταλλοχολία», «Μπαίνει κανείς σ' ένα νεκρό όπως σ' ένα μύλο...» και «Δεν έχω υπερΕγώ...» - Αντίστοιχα, οι σχέσεις του Σαρτρ με τον Μαρξισμό, την υπαρξιακή φιλοσοφία και φαινομενολογία, τον Φρόυντ και την Ψυχανάλυση. Το δεύτερο μέρος, «Ο Διανοούμενος», απαρτίζουν ποικίλες μελέτες πάνω στον «στρατευμένο» Σαρτρ και το ρόλο της πράξης και του έργου του (θέατρο και άλλες «ηθικές» παρεμβάσεις) σ' όλη την κατοχική και μεταπολεμική περίοδο, στη Γαλλία και την Ευρώπη. Ή αναφέρω μερικά ονόματα συνεργατών του «Αφιέρωματος»: Ζαν-Πιέρ Φαν,

Μπέννυ Λεβύ, Αντρέ Γκορτλ, Αλφόνσο Σάστρε, Μπερτράν Πουάρο - Ντελμπές, Μπερνάρ Ντορ, Φρανσίς Ζανσόν, Φρανσουά Μασπερό, Ζαν Ντανιέλ, Μπερνάρ Φρανκ, Ρομπέρ Γκαλιμάρ, Αλαιν Ζεζμάρ (Μάης του '68), Φρανσουά Ζιρόν, Κλοντ Μοριάκ, Κλοντ Ρουά κ.ά.

Ξάφνου η Ελλάδα...

Το τρίτο μέρος, «Ντοκουμέντο», που κλείνει τον δεύτερο τόμο (σελίδες 1292-1433, δηλ. 140), φέρει έναν «αδιάφορο» τίτλο, που ξεγελεί από πρώτη όψη: «Γράμματα στη Βάντα». Μέσα στο χάος των 65 μαρτυριών, ακόμη ένα «δείγμα» αλληλογραφίας του Σαρτρ με κάποια γυναίκα; Και λοιπόν; Έτσι και πέρασε απαρατήρητο το «ντοκουμέντο» αυτό, ενώ αποτελεί μια μοναδικής αξίας μαρτυρία τόσο για τη ψυχροσύνη και τη νοστορία του τριαντάχρονου Σαρτρ, προς το τέλος του Μεσοπολέμου, αλλά και για τη στάση του απέναντι στο «φαινόμενο Ελλάδα», όσο και για εμάς τους Έλληνες ειδικά, που δεν διαθέτουμε παράμοια εμπειρική «μελέτη» του αθηναϊκού και νησιωτικού και επαρχιακού ανθρώπινου και κοινωνικού «τοπίου», ένα χρόνο μετά την επιβολή της δικτατορίας Μεταξά.

Τον Ιούλιο του 1937, πράγματι, ο νεαρός καθηγητής Ζαν-Πωλ Σαρτρ και η φίλη του, επίσης φιλόλογος, Σιμόν ντε Μπωβουάρ έρχονται για πρώτη φορά στην Ελλάδα - η τελευταία θα είναι 40 χρόνια αργότερα, το 1977, τότε που ο φιλόσοφος ήταν περίπου αδήματος και του... κρυθώμαστε παιδιστρώντας με τον αείμνηστο Νίκο Πουλαντζά, πίσω από τις κολώνες του χολ της «Μεγάλης Βρετανίας», αλλά αυτός μας ανακάλυπτε... από ένστικτο!

Τον Ιούλιο του '37 λοιπόν, ο Σαρτρ και η Μπωβουάρ, χαμηλόμισθοι και... αναγκαστικά λιτοδίαιτοι, έρχονται στην Ελλάδα μ' ελάχιστα χρήματα, σακίδια και... υπνόδακρυς στον ώμο, αποφασισμένοι να περάσουν το καλοκαίρι περιπλανώμενοι σ' όλα τα μέρη αρχαιολογικού ενδιαφέροντος που ανέφερε ο «Γαλάσιος Οδηγός» τους. Αρχές Σεπτεμβρίου θα είναι ακόμη στην Αθήνα, καταλαιπωρημένοι από την... αντιτουριστική Ελλάδα του Μεσοπολέμου, αλλά και πλήρεις εμπειριών.

Ο «γραφιάς» Σαρτρ, και κάτω από τις δυσχερέστερες συνθήκες, θα κρατήσει ολόκληρο το ελληνικό δίμηνο ένα είδος Ημερολογίου. Θα καταγράψει τα πάντα σε δέκα μακροσκελέστερες «επιτολές» συνειδήσεως προς την εν Παρισίους φίλη του Βάντα (αυτή και η αδελφή της Όλγα ήταν του στενού κύκλου των Σαρτρ - Μπωβουάρ) και μια προς τον νεαρό Ζακ-Λωράν Μπιστ, αδελφό του αργότερα διάσημο σεναριογράφου και συγγραφέα, που είχαν συναντήσει τυχαία στην Ελλάδα και είχαν περάσει μαζί του ένα μέρος - το αιγιαλοελαγίτιο - των διακοπών τους. (Ο Μπιστ είχε επιστρέψει θιαστικά στη Γαλλία, λόγω... απενταρίας!).

Την υπέροχη, πολύτιμη, και ανέκδοτη αλληλογραφία του Σαρτρ είχε ευτυχώς διασωθεί στα συρτάρια του Μπιστ. Λίγες εβδομάδες πριν πεθάνει, το 1990, την παρέδωσε προς δημοσίευση στο ειδικό «Αφιέρωμα» (Πάλι ευτυχώς, γιατί, αν δεν υπήρχε το «Αφιέρωμα», γιατί ξέρετε ποια τύχη θα είχαν τα «Γράμματα στη Βάντα»!).



ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΤΟΥ

Πάλι τυχαία, από διαφήμιση, στον «Μοντ», για να μην πω... από ένστικτο, είχα ζητήσει από τον εν Παρισίους παλιό φίλο κ. Μίμη Μπεράχα να προμηθευθεί και μου κρατήσει το δίτομο «Temps Modernes». Ανέκαθεν οξυδερκής, ο λόγιος φίλος - μεταφραστής του «Εμποράκου» για το «Θέατρο Τέχνης» του Κουν - ανακάλυψε και μου επισήμανε το ειδικό ελληνικό ενδιαφέρον της σαρτρικής αλληλογραφίας. Ξενύχτησα διαβάζοντας.

Απ' αυτό το ανεπανάληπτο, πικρό και αληθινό «Χρονικό», πυκνογραμμένο και δυσκολομετάφραστο, θα προσπαθήσω να προσφέρω στον αναγνώστη μια γεύση. Ελάχιστη. Από 140 μεγάλες σελίδες - ολόκληρο βιβλίο. Γεύση από Ελλάδα του παρελθόντος, που, ίσως αποδειχθεί τελικά, λιγότερο... τριτοκοσμική - κι ως που υπήρχε τότε ο όρος - από την Ελλάδα του λιαν προσεχούς μεταμητσοτακικού μέλλοντος...

Μέρες του '37...

ΜΕΣΑ Ιουλίου (1937), ο Σαρτρ και η Μπωβουάρ παίρνουν από τη Μασσαλία το πλοίο «Caigo - City» για τον Πειραιά. Κατάστρομα. Ανάμεσα σε πλήθος Ελλήνων, «μαυρομένων, ρυτidiaσμένων, μουστακαλήδων», που λένε ελληνικά τραγούδια, «που μοιάζουν με αράπηκο σκοπούς, μ' ένα σωρό ακαμπανεβόσματα». Ταλαιπωρημένοι κι από τη θάλασσα - το βαπόρι «χόρευε... ταγκκό», γράφει ο Σ. και η Σιμόν ντε Μπωβουάρ (ο «Κάστωρας», όπως την ονόμαζε χαιδευτικά) πέρασε στο ταξίδι μισοκοιμισμένη σε μια σαίζ-λόγκυ - φθάνουν μια Παρασκευή στον Πειραιά. Αμέσως αρχίζει η διμνη οδύσσειά τους, ο Σ. θ' αφηγηθεί στα Γράμματα - Ημερολόγιο στη

φίλη τους Βάντα Καζάκιεβιτς:

«... Χρειάστηκε να περιμένουμε δυο ώρες, μέσα σε ατμόσφαιρα καμινιού, ώπου να θεωρηθούν τα διαβατήριά μας. Κατεθήκαμε επιτέλους στην αποβάθρα, ελαφρά αποβλακωμένοι, και πήραμε ένα ταξί για να μας πάει στο ξενοδοχείο 'Αλεξάνδρα', οδός Αθήρων. Μας άρσεε λίγο που είμαστε σ' αυτό το ταξί γιατί η Όλγα μας είχε συχνά μιλήσει γι' αυτόν τον ξεχαρβαλωμένο δρόμο που οδηγεί από τον Πειραιά στην Αθήνα. Δεν έχει αλλάξει. Πεταγώμαστε στον αέρα τριάντα φορές το λεπτό. Είχαμε κιάλας γοητευθεί γιατί είχαμε διαβάσει ότι ο Πειραιάς ήταν το τρίτο μεγάλο λιμάνι της Μεσογείου (μετά τη Μασσαλία και τη Γένοβα), και δεν φανταζόμαστε, βέβαια, έτσι το δρόμο που συνδέει ένα από τα μεγαλύτερα λιμάνια του Νότου με την πρωτεύουσα ενός βασιλείου. Άλλωστε η λέξη 'δρόμος' δεν ταίριαζε. Είναι ένα ανοιχτό χωράφι ανάμεσα σε ξύλινα μωρόφραγα σπιτάκια, χωράφι όλο σκόνη και λακκούβες, που φαίνεται πως προσωρινά χρησιμοποιείται για τη συγκοινωνία...» (Αυτά για την... οδό Πειραιώς 1937).

«... Δεν ξέρω ακόμη πολύ καλά τι είναι η Αθήνα και δεν μπορώ να σας μιλήσω γι' αυτήν όπως για τη Νεάπολη ή τη Ρώμη για παράδειγμα... Αυτό όμως που μπορώ να σας πω ευθύς αμέσως είναι ότι δεν πρόκειται για πόλη σαν πόλη δεν υπάρχει. Δεν έχει ούτε μορφή, ούτε έννοια, ούτε περίγραμμα. Είναι ένας σωρός από καταρτημένα συμπαράγκα, μ' ένα κέντρο εντούτοις, που αυτό - αλλά μόνον αυτό - είναι κοινότοπο και χωρίς ενδιαφέρον. Όσο για την υπόλοιπη πόλη, distάζει κανείς ανάμεσα σε καταυλισμό μετά από σεισμό και επιχείρηση κατάδραψης. Δεν το έχω ξαναδεί αυτό πουθενά.

»Προτιμώ όμως να σας πω τι κάνω

(άθλια) Ελλάδα του '37



ΕΠΣΚΕΨΗΣ ΜΕ ΤΗ ΣΙΜΟΝ ΝΤΕ ΜΠΩΒΟΥΑΡ

με. Φτάσαμε σ' ένα ξενοδοχείο καθαρό και θλιβερό. Τα δωμάτια συνίστανται σε ένα σιδερένιο κρεβάτι και τέσσερις τοίχους... Πλυθήκαμε, ο Κάστορας έβαλε το όμορφο άσπρο, πράσινο και μαύρο φόρεμα κι εγώ το λινό μπουφανάκι μου και βγήκαμε για περίπατο. Η ατμόσφαιρα έξω χλιαρή, μην αμφιβάλλετε. Αμέσως μας έκανε εντύπωση το γεγονός αυτό, που εξηγεί πολλά πράγματα, όπως γιατί οι Έλληνες είναι αγροίκοι... Με τη λέξη "αγροίκοι" εννοώ ακαλλιεργητοί κι απέναντο χωριάτες (σ.σ.: όπως θα λέγαμε "βλάχοι") που έβαλαν στο κεφάλι τους να αποχτήσουν μια πρωτεύουσα και την έχτισαν ξερή κι αθώγη, από πλήρη άγνοια του τι σημαίνει άνεση. Πράγματι, μολοντί η Αθήνα είναι τόσο κοντά σ' ένα λιμάνι, μοιάζει τόσο περισσότερο πόλη χωρικών παρά ναυτικών. Οι άνθρωποι ψοφάνε από τη ζέση, τρώνε άθλια κατασκευάσματα, καταπίνουν σκόνη κι είναι κι από πάνω ευχαριστημένοι γιατί νομίζουν πως έτσι είναι τα πράγματα...

"... Επιχειρήσαμε να πάμε στο Ζάππειο, ένα κήπο, όπου μας είχε πει ο Μερλώ-Ποντύ (σ.σ. Γάλλος φιλόσοφος, συμμαθητής των Σαρτρ-Μπωθουά), βρίσκονται τα καλύτερα εστιατόρια... Απέναντι στα ανάκτορα βρισκόταν ένα μεγάλο καφεζυθεσιστατήριο, η "Αίγλη" και ένα ρεστοράν-ντάνσιγκ, "Η Όσας". Πήγαμε στην "Αίγλη". Δειπνήσαμε σ' έναν έρημο χώρο, κλεισμένο γύρω - γύρω από ξύλινη περίφραξη.

Μέσα σ' αυτόν τον περίγυρο είχαν τοποθετήσει φθάνες καρεκλές γύρω από τραπέζια με άσπρα τραπέζομαντίλια. Ούτε η παραμικρή φροντίδα να κάνουν το μέρος ευχάριστο, με κάποιες γωνίες, κανένα βαρέλι, τίποτα: ένα μεγάλο τετράγωνο γεμάτο καρεκλές κουζίνας και μερικοί λαμπτήρες που σκόρπιζαν ένα φως ψυ-

χρό και ουδέτερο. Δεν είχα ξαναδεί τίποτα το πιο αγροίκο. Φάγαμε κάτι παράξενα φαγητά κι ο Κάστορας έμεινε για πολύ ονειροπολώντας μπροστά από κάτι γαρίδες, λαδοέλινο. Αυτά τα ζωάκια, μισοτηγανισμένα και διπλωμένα στα δύο, έμοιαζαν τρομερά με έντομα, της ονομαστίας ακρίδες...»

Στη Δήλο

Η Αθήνα, ωστόσο, δεν ήταν μονάχα απογοήτευση για το ζεύγος. Περιπλανώμενοι, ο Ζαν-Πωλ και η Σιμόν, τριαντάχρονοι τότε, ανακάλυψαν δυο γειτονιές στην Αθήνα και μια στον Πειραιά, που ο Σαρτρ ονομάζει «αρμένικες» και που πρέπει να ήταν μάλλον τα Αναφιώτικα κι ο Ασύρματος, με τα φτωχικά προσφυγικά τους σπίτια και τους καλόκαρδους ανθρώπους κι η Κοκκινιά στον Πειραιά, όπου μαζί με τους άλλους Μικρασιώτες πρόσφυγες, υπήρχαν και πολλοί Αρμένιοι. Σ' αυτές τις συνοικίες ο Σαρτρ βρήκε πιο «ζεστασιά», λιγότερη ξηρασία από τις καθαρά ελληνικές γειτονιές της κυρίως πόλης. Στου «Ζόναρς», πάντως, «ένα θλιβερό ζαχαροπλαστείο» (αν και 40 χρόνια αργότερα πάλι εκεί καθόταν!), θα συναντήσε το ζεύγος τον νεαρό Μποστ και μαζί θα ξεκινήσουν για τις Κυκλάδες.

Δρομολόγιο 10 ημερών: Αθήνα - Μύκονος - Δήλος (δύο ημέρες) - Μύκονος - Σύρα - Σαντορίνη (τρεις μέρες) - Αθήνα. Ξεκινάμε μ' ένα μικρό σκυλοπνήκτη της εποχής, το «Ψαρό-β» (περιεργός, ο Σαρτρ το γράφει έτσι... ελληνικά κι... Psahara, γαλλικά!), ταξιδεύουν πάντα κατόστρωμα, όπου, αυτή τη φορά, υπάρχει και... λατέρνα, με ερανο στο τέλος! Η προπολεμική Μύκονος δεν τους κάνει καμιά εντύπωση (!) και φεύγουν αμέσως για τη Δήλο, μ' ένα καικί που

το κάνουν καρυδοτούφλο τα κύματα. Θα περάσουν δυο μέρες μόνο με τα αρχαία της Δήλου, ο Σαρτρ με εγκαύματα στην πλάτη να γράφει γράμματα στη Βάντα κι οι Σιμόν - Μποστ να μπεινοβγαίνουν στην υπέροχη θάλασσα.

Στη Σύρο, ενδιάμεσο λιμάνι για τη Σαντορίνη, ο Σαρτρ θα δει αφίσες για το... «Θεάφρον Μανώλαρον», δηλ. για παράσταση του διάσημου καρνακιόζοπαίχτη. Ρωτώντας, πηγαίνει, πέφτει πάνω στον ίδιο τον Μανώλαρο, αλλά... συνεννόηση μηδέν. «Παρέ-θου φρανσαι; Σπρέχεν-ζι Ντούτς; Σπήκ γιου Ινγκλίκς; ρωτάει» όλη η ομήγυρις του απαντάει... ελληνικά και ο αρχαιομαθής Σαρτρ περιορίζεται να ανταπαντήσει: «Ου καταλαμβάνω!» Τελοςπάντων, ο Μανώλαρος του εξηγεί κάπως πως παράσταση θα έχει αύριο και θέλει να τον κερσάει:

«Καφέ;», με ρώτησε. «Ναι». «Γλυκό;». Δεν κατάλαβα. Θύμισσε και μου φώναξε: «Γλυκό;». Έσπευσα να πω ναι. Μου φέρανε έναν τουρκικό καφέ κι ένα ποτήρι νερό. Έκανα «εις υγεία» του Μανώλαρου με το ποτήρι. Τότε άρχισε να γελάει, όλο το πρόσωπό του ζάρωσε και με χτύπησε στους ώμους λέγοντας:

«Έθιβα!». Όλοι οι γύρω βάλθηκαν να χαμογελούν, χαμογέλασα κι εγώ σε όλους, τρώγαμε ο ένας τον άλλο με τα μάτια, χαμογελούσαμε και σπιναίναμε...»

Από τη Σύρα, πηγαίνουν με το «Λέσθος» στη Σαντορίνη. Βγαίνουν, χωρίς να ξέρουν πού, στην πρώτη στάση: Οία. Πάνω ο βράχος 300 μέτρα, κάτω ο θύθος άλλα 300.

«... Μια θάρκα μας πήρε και μας ακούμπησε σε μια ακρογιαλιά με δυο ή τρία σπίτια. Ανάμεσα στα σπίτια περιμέναν μια ντουζίνα μουλάρια με ρηθία και φανταχτερή σαμάρια που β' ανέβαιναν τους τουριστίστες στο χωριό. Κάτι γέρο, ξηπόλητοι, μας περιτριγυρίζαν προτεινοντάς μας: "Ζάα... Ζάα". Ανέθηκαμε με τα πόδια...»

«... Φτάσαμε ως την ανατολική άκρη της πόλης και είδαμε πάνω σ' ένα βράχο έναν ωραίο μύλο, όμοιο μ' εκείνους της Μυκόνου - αλλά κανένα ξενοδοχείο. Απογοητευμένοι, επιστρέψαμε στο καφενείο κι μάθαμε ότι είχαμε μεταβεί στην Οία, πρώτη πολιχνη της Σαντορινής και πρώτη σκάλα του "Λέσθος" κι όχι στα Φηρά, την πρωτεύουσα, που απείχε δυο ώρες με τα πόδια. Αποφασίσαμε να φάμε και να μείνουμε ως τις πέντε στην Οία. Ο καφετζής μας έφτιαξε αυγά, τηγανητές πατάτες και σαλάτα ντομάτα» ήπιαμε λίγο κρασί Σαντορινής, ένα είδος "λαιστού". Μας έδωσε αρεσινωτό κι ύστερα, με ύψος ποηνηρό, μας έστεινε δυο ποτήρια από το ίδιο κρασί αλλά ρετινατό. Ο Μποστ το βρήκε απαισιό, αλλά εγώ πιστεύω πως θα το συνιθίζα εύκολα... Απέναντί μας ένας μεθυσμένος γεροπειρατής κάνιψε ναργιλέ. Σπρωγμένοι από την επιθυμία μιας εμπειρίας, ο Μποστ κι εγώ παραγγέλναμε έναν τεράστιο νωγίλε που τον κανίζαμε μαζί. Ο γέρος, όλο ενδιαφέρον, μας φώναξε: "Σιγά-σιγά" και μια άλλη λέξη που σήμαινε "με το μαλακό". Κάθε τόσο, ο καφετζής πληραίζει και με τις ταμπιές του, αλλάζει Τ' αναμμένα καρβουνοκάνια πάνω από τον ταμπόκα...»

Τέλος πάντων, αφού γνώρισαν από κοντά και το ηρώσιετο, πάω

Δελφοί - Ολυμπία

Τέλος πάντων, αφού γνώρισαν από κοντά και το ηρώσιετο, πάω

στη νήσο Καμμένη - περίπου εν ενεργεία τότε, τους... έκαινε τα πόδια! - πήραν το δρόμο της επιστροφής στην Αθήνα με το πλοίο της... άγονης γραμμής που έφτασε στον Πειραιά μετά από... 36 ώρες!

«Όσο για τη συνέχεια των γεγνητών - γράφει ο Σαρτρ στη Βάντα από την Ολυμπία, στις 12 Αυγούστου 1937 - σας λέω με δυο λέξεις, για να παρακολουθήσετε την αφήγηση, ότι γυρίσαμε στην Αθήνα με το "Σάμος", μείναμε δυο μέρες για να ξεθρωμίσουμε, ύστερα ξαναφύγαμε (χωρίς τον Μποστ) για τους Δελφούς. Από εκεί, κατεβήκαμε στην Ιτέα, ένα λιμάνι στον Κορινθιακό, διασχίσαμε και πήγαμε στην Πελοπόννησο: Αίγιο (λιμάνι), Μέγα Σπήλαιον (μοναστήρι στο βουνό) και Ολυμπία, όπου και μόλις φτάσαμε και φάγαμε...»

Έτσι και για δυο μέρες, ωστόσο, του σπάει τα νεύρα η προπολεμική Αθήνα (τι θα έλεγε για αυτήν του 1991;): «Είναι μια πόλη - γράφει - κατά 70% χωριάτικη, κατά 1% νησιώτικη κι ανατολίτικη και κατά τα υπόλοιπα 20% ψεύτικη, "κιτς", απομίμηση των ευρωπαϊκών μεγαλουπόλεων».

Όπου φύγει, φύγει, λοιπόν! Με το τρένο για Λιβαδειά. Λευφορείο - ο Θεός να το κάνει αυτοκίνητο! - για Αράχωβα, άλλο για Δελφούς. Θα προσπαθήσουν να κοιμηθούν στους Δελφούς, όσο ψηλότερα γίνεται, στο Αρχαίο Στάδιο, αλλά, παρά το... φιδάκι «ΚΑΤΟΛ», ιαπωνικής προελεύσεως, ο ύπνος δεν θα είναι εύκολος. Στην Ιτέα φοβούνται μην τους κλέψουν - έτσι έγγραφε ο... τουριστικός οδηγός - στο Αίγιο όλα είναι φρικη, το Μέγα Σπήλαιον... ανύπαρκο, αφού έχει καεί από το 1934 (εν τούτοις τους το σύστησε τουριστικό γραφείο της Αθήνας!). Περιπέτειες στα Καλάβρυτα, άγχος μέχρι να φτάσουν στην Ολυμπία, όπου και δεν υπήρχε τίποτα να δει κανείς! Τέλος, ο... γαλλομαθής από τους δύο αδελφούς καφετζής που τους φιλοξένησαν αποπειράται να κάνει «καμικάι» στη μέλλουσα φιλόσοφο Σιμόν ντε Μπωθουάρ, οπότε και καταφεύγουν όπως - όπως στη γειτονική Ανδριτσάνα ναυαγία του τουρισμού '37! Μετά από μια ακόμη απογοήτευση στη Σπάρτη, ο Σαρτρ θα ανακεφαλαιώσει τις ελληνικές του εμπειρίες στο ωραίο Ναυπλίο, όπου έφερε πια ο Μεταξάς έχει φυλακίσει «όλους τους Έλληνες κομμουνιστές» (Ακροναυπλία). Γράφει:

«... Γενικά, αυτό που με απογοητεύει λίγο στην Ελλάδα, είναι πως οι Έλληνες είναι τόσο ευηθείς (cons) ... Αυτά τα σημαντικά και αυστηρά κεφάλια τους είναι τόσο ελαφρά, τόσο κενά. Θα βρείτε μέσα τους μούργα από λάδι, τη ζαχαρένια γεύση των λουκουμάδων, το χλιαρό καπνό των νωγίλεδων, τις θαυμάσιες ένρινες μουσικούλες τους, κι από πάνω απ' αυτά, το μεγάλο κωμωπικό κενό ή, νομίζω, κάποια σκέψη μεταϊσοδοχη που στριφογυρίζει γύρω από τον εαυτό της...»

«... Η Ελλάδα είναι η χώρα κανενός, είναι μια έρημος με ερείπια, με κάποιες χούφτες τρομαγμένων πληθυσμών, κι από εκεί κι πέρα, σε μια ή δυο πόλεις, με αστική τάξη που ωρμάσει υπερβολικά γρήγορα, πιο προκλητική και πιο μηδενική από τις άλλες αστικές τάξεις - και λίγα λέω».

Αυτά από τον Σαρτρ '37. Και άλλα πολλά. Έθωσα μια μικρή γεύση; Ελπίζω.